

וַיֵּאמֶן הָעָם

וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּדְבְּרוּ אֶהְרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתָנָה לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנַיִם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ: (שמות ד טו-לא).¹

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד

"וַיֵּאמֶינוּ בַּה' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ" - גדולה אמנה לפני מי שאמר והיה העולם, שבשכר אמנה שהאמינו, זכו ששרת עליהן רוח הקודש ואמרו שירה, שנאמר: "וַיֵּאמֶינוּ בַּה' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ. אִזּוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל". ... וכן את מוצא באברהם שלא ירש העולם הזה והעולם הבא, אלא בשכר אמנה שנאמר: "וַהֲאֵמִין בַּה' וַיַּחֲשְׁבָה לוֹ צַדִּיקָה" (בראשית טו ו). וכן את מוצא, שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר אמונה, שנאמר: "וַיֵּאמֶן הָעָם". ואומר: "אֲמוּנִים נֹוצֵר ה' " (תהלים לא כד) - מזכיר אמונת אבות.²

שמות רבה פרשת שמות פרשה ה סימן יג

"וַיַּעַשׂ הָאוֹתוֹת לְעֵינֵי הָעָם" (שמות ד ל) - מה שאמר למעלה. "וַיֵּאמֶן הָעָם" - עשו, כמו שאמר הקב"ה: "וַיִּשְׁמְעוּ לְקוֹלְךָ" (שם ג יח). יכול לא האמינו עד שראו האותות? לא! אלא "וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' " - על השמועה האמינו ולא על ראיית האותות. ובמה האמינו? על סימן הפקידה שאמר להם, שכך היה מסורת בידם מיעקב שיעקב מסר את הסוד ליוסף ויוסף לאחיו ואשר בן יעקב מסר את הסוד לסרח בתו ועדיין היתה היא קיימת. וכך אמר לה: כל גואל שיבוא ויאמר לבני: "פקוד פקדתי אתכם", הוא גואל של אמת. כיון שבא משה ואמר: "פקוד פקדתי אתכם", מיד: "וַיֵּאמֶן הָעָם". במה האמינו? כי שמעו הפקידה, זהו שכתוב: "וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנַיִם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ". ויקדו - על הפקידה, וישתחוו - על כי ראה את עניינים.³

שמות רבה פרשה ה סימן ב

¹ כך הוא בתגובה ראשונה להופעת משה ואהרן לפני העם ועשיית האותות. העם מאמין למשה ואהרן. (ויש לדקדק שאהרון הוא שמדבר אל העם, ואם משה הוא שעשה את האותות הרי לנו שינוי הנושא באמצע המשפט ואין זה נדיר במקרא, ראה בראשית מו כט למשל). אבל לאחר מכן, באה ירידה ונפילה ככתוב בשמות ו טו: "וַיִּדְבְּרוּ מֹשֶׁה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְּדָר רֹחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה" ומסתבר שארוכה הדרך לפדות וגאולה. אבל את האמונה הראשונה אין לקחת מהעם וזקניו שבתוך השעבוד הקשה של מצרים לא אבדו מאמונתם ותקוותם להיגאל. מה גם שניתן להבין את הנסיגה הזמנית כפי שמבאר רשב"ם על הפסוק בשמות ו טו: "ולא שמעו אל משה - עתה, אעפ"י שהאמינו מתחילה כדכתיב: וַיֵּאמֶן הָעָם. שהיו סבורים לנוח מעבודה קשה והנה עתה הכבידו עליהם יותר". על "ולא שמעו אל משה" ראה דברינו [מקוצר רוח ומעבודה קשה](#) בפרשת וארא.

² ראה מקבילה במכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דויהי פרשה ו ובפרשה ג שם: "כי קולך ערב - ויזעקו ותעל שועתם; ומראך נאוה - ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם". ובמדרש בראשית רבתי פרשת לך לך עמוד 72: "זה השער לה' צדיקים יבאו בו (תהלים קיח כ), אלו בעלי אמונה, שכן כתיב: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיהו כו ב), השער הזה כל בעלי אמונה נכנסים בו. וכן את מוצא שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בשכר אמנה שהאמינו, שנאמר: וַיֵּאמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ (שמות ד לא) וכן הוא אומר: אֲמוּנִים נֹוצֵר ה' (תהלים לא כד)". נכון שמדרשי המכילתות עומדים בפרשת בשלח ודורשים את הפסוק: "וַיֵּאמֶנוּ בַּה' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ", שהיא לכאורה האמונה הגדולה (ראה דברינו [אמונה שירה והסעה](#) בפרשת בשלח). אבל "וַיֵּאמֶן הָעָם" הצנוע שבמצרים קדם לה - הוא הראשון וסיבת הכל, כדברי אבטליון במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד: "כדי אמונה שהאמין ישראל במצרים, אני קורע להן את הים, שנאמר: וַיֵּאמֶן הָעָם". נכון גם שהמדרשים מזכירים את אמונת אברהם שקדמה לאמונת העם במצרים, אבל שני פסוקים אחרי כן אומר אברהם: "במה אדע כי אירשנה" ועל כך נענושו בניו בשעבוד מצרים (ראה דברינו [במה אדע כי אירשנה](#) בפרשת לך לך). ועל כן נוכל לומר שאמונת הבנים לקריאה הראשונה: "פקוד פקדתי", גדולה מאמונת אברהם הסבא שפגם שהיה בה גרם להם להשתעבד.

³ כאן נכנס הגורם לאמונה. מה גרם לבני ישראל להאמין במשה? האם היו אלה האותות או הדברים שאמר משה? עפ"י מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות קפה, אלה היו האותות שכבר יעקב אבינו מסר לבניו בברכתו ואפ"י מהם: "האספו ואגידה לכם - מה עשה? השליך מקל לפניו ונעשה נחש, ואחז בו ונעשה מקל. הוציא ידו לפניו ונעשה כשלג, חזר והכניסה לחיקו ונעשת כבשרו. אמר להם: יודע אני שמצרים משעבדים אתכם, ראו שאם יבוא אדם ויטעה אתכם ויאמר לכם: הגיע זמן, אל תאמינו בו, ואם יעשה (אולי יש לתקן: אלא אם יעשה) לפניכם כאותות האלה. וכשבא משה ועשה לישראל אותן אותות, מיד האמינו, שנאמר: ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם". בא המדרש שלנו ואומר לא ולא. לא בשל האותות האמינו במשה בני ישראל (אולי רק העם ההמון הפשוט). האמונה הייתה על השמיעה ולא על הראייה. על הלשון "פקוד פקדתי" שהיה במסורת מאבותם. ועל כך רבו מדרשים ופרשנים ויש לדון בנושא זה בנפרד. בין כך ובין כך, שים לב ש"פקוד פקדתי" מופיע בדברי הקב"ה למשה (ג טו), אבל לא במפורש בדברי משה לעם.

אמר ר' חמא: בן י"ב שנה נתלש משה רבינו מבית אביו.⁴ למה כן? שאילו גדל בבית אביו ובא ואמר להן לישראל הדברים, לא היו מאמינים בו, שהיו אומרים: אביו מסרָה לו! לפי שיוסף מסרה ללוי, ולוי לקהת, וקהת לעמרם. לכך נתלש מבית אביו. וכשהלך והגיד לישראל כל הדברים, לפיכך האמינו בו, שנאמר: "ויאמן העם".⁵

בראשית רבה פרשת וירא פרשה נו סימן ב

"ונשתחוה ונשובה אליכם" ... א"ר יצחק: הכל בזכות השתחויה, ואברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות השתחויה – "ונשתחוה ונשובה אליכם".⁶ ישראל לא נגאלו אלא בזכות השתחויה, שנאמר: "ויאמן העם וגו' ויקדו וישתחוו" (שמות ד לא).⁷

שמות רבה פרשת שמות פרשה ג סימן יב

"ויען משה ויאמר: והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי" (שמות ד א). אותה שעה דבר משה שלא כהוגן! הקב"ה אמר לו: "ושמעו לקולך" (שמות ג יח) והוא אמר: "ולא ישמעו בקולי"! מיד השיבו הקב"ה בשיטתו נתן לו אותות לפי דבריו.⁸ ראה מה כתיב אחריו: "ויאמר ה' אליו מזה בידך ויאמר מטה" – אמר: מַה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא שם רע על בני, הם מאמינים בני מאמינים. מאמינים, שנאמר: "ויאמן העם", בני מאמינים, שנאמר: "והאמין בה" (בראשית טו ו).⁹ תפש משה מעשה הנחש שהוציא לשון הרע על בוראו, שנאמר: "כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי יוֹסֵף אֶפְרַיִם וְיִמְנָחֵם וְיִפְקְחוּ וְיַעֲיִיכֵם וְהִיָּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעֵי טוֹב וְרָע" (בראשית ג ה).¹⁰ כשם שלקה הנחש, כך זה עתיד ללקות, ראה מה כתיב: "ויאמר השליכהו ארצה ושליכהו ארצה ויהי לנחש" (שם ד ג) - לפי שעשה מעשה נחש, לכך הראה לו אות נחש, כלומר, עשית מעשה של זה.¹¹

⁴ ענין גיל י"ב של משה לא מסתדר בדיוק עם סיפור המקרא, אבל מטרתו להראות שמשם עדיין לא היה נער בוגר ושאינו יכול היה למסור לו את סוד הגאולה כפי שנראה בהמשך.

⁵ על נושא "פקוד יפקוד" או "פקוד פקדתי" יש כאמור לדון בנפרד, אבל קשה לא להביא מדרש מיוחד זה המקשר את "ויאמן העם" עם "פקוד יפקוד" במין היגיון הפוך. אילו היה משה גדל בבית אביו, "כיהודי (עברי) טוב", ומקבל במסורת מעמרם, שקיבל מקהת, שקיבל מלוי שקיבל מיוסף (שים לב למעבר משבט יוסף לשבט לוי ולעיל המסורת היא לאשר וממנו לסרח בתו) – את הסוד של "פקוד יפקוד" (ראה בראשית נ כה) – היו בני ישראל אומרים שהוא אומר את מה ששמע בבית אביו ולא ה' נגלה אליו. שהוא "רכיל מגלה סוד", שהוא מפטפט כנער או אפילו חמור מזה, שהוא קִזְבֵּן ("משיח שקר"?). אבל עכשיו שהוא גדל בבית פרעה ונלקח לשם טרם שהתגבר (ובמקרא בעודו תינוק בן שלושה חדשים), והוא בא עם הבשורה הזו, ודאי שה' נגלה אליו! ראה גם פירוש רמב"ן בפרשתנו, פרק ג פסוק יח, שמפתח נושא זה ומביא את שני מדרשי שמות רבה הנ"ל שהבאנו. וכבר הארכנו בפירושים אלה בדברינו [איש מצר](#) בפרשה זו בשנה האחרת. ועד כאן מקדמה בנושא "פקוד יפקוד".

⁶ בפשט המקרא, אברהם דוחה את הנערים המלווים אותו ואת יצחק ולא משתף אותם במה שהוא מתכוון לעשות, אך המדרש רוצה לומר שבה בעת חש אברהם ברוח הנבואה שמעשה העקידה יתמצה בהשתחויה ושניהם ישובו בשלום. אלא שלא מצאנו בפסוקים עצמם שאברהם השתחוה בעקבות הצלת יצחק. ובני ישראל, להלן, אכן השתחוו.

⁷ איננו יודעים מה גרם לאמונה: האותות, המילים, או שמה עצם הופעתו הבוטחת של משה והאמינות של דבריו. אבל העדות על האמונה ואישורה, היא בהשתחויה, בהרכנת הראש או חצי הגוף או אפילו כולו, בהבעת ההשתאות מול בשורת הגאולה. ראה המשך המדרש שם: "התורה לא ניתנה אלא בזכות השתחויה, שנאמר: והשתחיתם מרחוק (שמות כד), חנה לא נפקדה אלא בזכות השתחויה שנאמר: (שמואל א) וישתחו שם לה'. הגליות אינן מתכנסות אלא בזכות השתחויה שנאמר (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', והשתחו לה' בהר הקודש בירושלים. בית המקדש לא נבנה אלא בזכות השתחויה שנאמר (תהלים צט) רוממו ה' אלהינו והשתחו להר קדשו, המתים אינן חיינן אלא בזכות השתחויה שנאמר (תהלים צה) באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו". להשתחויות אלה אפשר אולי להוסיף גם את השתחויות עבד אברהם לה' כשהתברר ששליחותו הצליחה, השתחויות משה בשמיעת שלוש עשרה המידות (שמות לד), בלעם לפני מלאך ה' (במדבר כב), יהושע לפני שר צבא ה' (יהושע ה) ויש עוד. בה בעת, אברהם משתחוה לפני המלאכים שחשבו לערביים (הפעם הראשונה שפעולת השתחויה נזכרת במקרא), ולפני "עם הארץ" בקניית מערת המכפלה, יעקב משתחוה לפני עשו, האחים לפני יוסף, יעקב לפני יוסף ועוד.

⁸ המדרש מדקדק ליצור את העימות בין הקב"ה למשה בענין השמיעה, לא באמונה. בהתגלות בסנה, בפרק ג, הקב"ה איננו אומר "והם יאמינו לך", רק "ושמעו בקולך". רק אחרי הוספת האותות אומר הקב"ה: "למען יאמינו". אז עם כל התוכחה למשה, אולי הוא יודע על מה הוא מדבר ומכיר טוב את נפש העם.

⁹ המדרש עוקץ את משה באמצעות השוואה עם האבות, וזו לא הפעם הראשונה ולא האחרונה. התוכחה הגדולה במקרא מצויה בראש פרשת וארא הבעל"ט ודברי המדרש הידועים: "חבל על דאבדין ולא משתכחין" (שמות רבה ו ד, ראה דברינו [בין משה לאבות](#) בפרשת וארא). אבל "והאמין בה" נאמר על אותו אברהם שבגין חוסר קל באמונתו השתעבדו בניו במצרים (ראה הערה 2 לעיל). אז שוב, אולי משה יודע על מה הוא מדבר ...

¹⁰ לענין לשון הרע של הנחש, ראה בראשית רבה יט ג, פרשת בראשית: "ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי אמר: התחיל אומר דלטוריא על בוראו, אמר: מאילן הזה אכל וברא העולם. והוא אומר לכם לא תאכלו ממנו, שלא תבראו עולמות אחרים, שכל איש איש שונא בן אומנותו". עוד על הזיהוי של הנחש עם לשון הרע ראה מדרש דברים רבה ה י, פרשת שופטים.

¹¹ ובמקבילה במסכת שבת דף צז עמוד א: "אמר ריש לקיש: החושד בכשרים לוקה בגופו, דכתיב: והן לא יאמינו לי וגו', וגליא קמי קודשא בריך הוא דמהימני ישראל. אמר לו: הן מאמינים בני מאמינים, ואתה אין סופך להאמין. הן מאמינים: ויאמן העם, בני מאמינים: והאמין בה'. אתה אין סופך להאמין – שנאמר: יען לא האמנתם בי וגו'. ממאי דלקה? – דכתיב: ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך ... ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג". בשמות רבה הביקורת על משה היא בנחש המסמל את לשון הרע והרוע בכלל וקישור לחטא אדם הראשון, ובגמרא שבת - היד שנצטרעה והקישור לחטא מי מריבה. ועל הנחש אפשר להוסיף ולדרוש: "עשית מעשה של זה" – שמשם עושה נחש נחושת שאח"כ צריך היה לכתת אותו כי גרם לחוסר באמונה (ראה דברינו [נחש הנחושת](#) וכן [נחושת](#) בפרשת חוקת). כך או כך, מדרשים אלה מציינים מחד גיסא את השיא החיובי של "ויאמן העם" ואיך זה שמשם בכלל

שמות רבה פרשת בשלח פרשה כג סימן ב

"אז ישיר משה". זהו שכתוב: "ויאמינו בדבריו ישירו תהילתו" (תהלים קו יא-יב) - א"ר אבהו: אע"פ שכתוב כבר שהאמינו עד שהיו במצרים, שנאמר: "ויאמן העם", חזרו ולא האמינו, שנאמר: "אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך" (תהלים שם ז). כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה היאך עושה משפט ברשעים ... ושיקע את מצרים בים, מיד: "ויאמינו בה". ובזכות האמנה שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה: "אז ישיר משה ובני ישראל".¹²

שיר השירים רבה פרשה ב (וילנא סימן ג, דונסקי סימן י)

"כתפוח בעצי היער", ר' הונא ורבי אחא בשם רבי יוסי בן זמרא: מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב, ולמה כן? לפי שאין לו צל לישיב בצלו. כך ברחו אומות העולם משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה. יכול אף ישראל כן? תלמוד לומר: "בצילו חמדתי וישבתתי" ...

רבי אחא ברבי זעירא אמר תרתי.¹³ אמר חדא: התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעליו, כך ישראל שבמצרים הקדימו אמנה לשמועה, הדא הוא דכתיב: "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל". רבי אחא ברבי זעירא אמר חוריי:¹⁴ מה תפוח זה ניצו קודם לעליו, כך ישראל בסיני הקדימו עשייה לשמיעה, שנאמר: "נעשה ונשמע".¹⁵

מדרש תנחומא פרשת שמות סימן כד

"וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל". אמר להם: כך אמר הקב"ה: פקדתי אתכם. סימן זה היה מסור בידם מימות אברהם ויצחק, ויעקב מסר ליוסף ואמר להם: כל גואל שיבוא ויאמר לכם פקד פקדתי, הוא הגואל של אמת. כיון שבא משה ואמר: פקד פקדתי מיד ויאמן העם.¹⁶ אמר להם משה ואהרן: בואו עמנו ונלך אצל פרעה. הלכו עמם זקני ישראל והיו מגנבין עצמן ונשמטין אחד אחד, שנים שנים והלכו להם. כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה הלכו כולם שלא נמצא מהם אחד. שכך כתיב: "ואחר באו משה ואהרן" והיכן הזקנים? אלא שהלכו להם. אמר להם הקב"ה: וכך עשיתם? חייכם שאני פורע לכם. אימתי? בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל את התורה, החזירן הקב"ה, שנאמר: "ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב" (שמות כד).¹⁷

רד"ק יחזקאל פרק כ פסוק ט

מפקפק באמונתם של מאמינים בני מאמינים! ומאיך גיסא, יש בהם 'רידה' קשה על משה. הוא זה שמפקפק באמונתם של בני ישראל, הוא זה שעושה מעשה כנחש, הוא זה שלקה בצרעת על שדיבר לשון הרע! מדרש זה שייך לקבוצת מדרשים נכבדה שלכאורה מנמיכה את דמותו של משה ועל כך איתנו בכתובים גיליון בהכנה.

¹² חזרנו למכילתאות בהן פתחנו, אך בדגש שבין האמונה הראשונית של "ויאמן העם" ובין "ויאמינו בה" ובמשה עבדו" שעל ים סוף, הייתה נפילה. ראה הפסוקים שם בתהלים שהנפילה הפכה למרי ונמשכה עד המעבר בים סוף ועד בכלל! ראה דברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח. אבל בסוף, באה האמונה בה' ובמשה עבדו ואיתה גם השירה. שירה, ודאי שלא יכלו בני ישראל לומר ברגע שמשה בא לבשר להם: פקוד פקדתי. ראה את נפילתו (כביכול) של משה עצמו בסוף פרשתנו בדבריו הקשים: "אֶ-דָּנִי לְמַה הִרְעִיתָ לָעַם הַזֶּה לְמַה זֶה שְׁלַחְתָּנִי: וּמֵאֵז בָּאתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לָעַם הַזֶּה וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמְּךָ". וגם בנושא זה זכינו לדון בדברינו [אותם הנתונים תחת הבנין](#) בפרשה זו. ועל נפילת הזקנים נראה עוד להלן.

¹³ תרתי – שתי דרשות אמר רבי אחא ברבי זעירא. חדא – הראשונה שנראה מיד וחוריי – האחרת שנראה בשורה הבאה. ¹⁴ אחרת.

¹⁵ הקדמת האמונה (או האמנה) לשמיעה בפרשה שלנו, קודמת להקדמת הנעשה לנשמע של מעמד הר סיני! ובזכות זה גם נצלו בחטא העגל כשעברו על הנעשה. ראה שמות רבה פרשת כי תשא פרשה מב סימן א: "אותה שעה ראה משה למלאכי השרת שהם עומדים ומבקשים לצאת ולחבל כל ישראל. אמר משה: אם מניח אני את ישראל וארד, אין להם תקומה לעולם. איני זז מכאן, עד שאבקש עליהם רחמים. מיד התחיל מלמד עליהם סניגוריא, אמר להקב"ה: יש לי זכות ללמד עליהם. אמר לו: ריבון העולם, היזכר להם כשבקשת ליתן תורה לבני עשו ולא קבלוה וישראל קבלוה, שנאמר: ויענו כל העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה (שמות יט ח). אמר הקב"ה: עברו על העשיה, שנאמר: סרו מהר מן הדרך אשר צייתים – עשו להם עגל מסיכה. אמר לו: היזכר להם כשהלכתי בשליחותך למצרים ואמרתי להם שמך, מיד האמינו והשתחוו לשמך, שנאמר: ויאמן העם מיד ויקדו וישתחוו (שמות ד לא)". במקום שה'נעשה" או "נעשה ומשמע" לא עזרו, עזר "ויאמן העם" הראשוני וכן ההשתחויה כפי שכבר ראינו במדרש בראשית רבה וירא לעיל. ראה גם דברינו [שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד](#) בפרשת ואתחנו: "אבדתם נעשה, שמרו נשמע".

¹⁶ עד כאן דברים שכבר שמענו. להבנת המשך המדרש והתפנית שהוא עושה, צריך לקרוא היטב את סוף פרק ד ותחילת פרק ה בפרשתנו. אחרי הבשורה לבני ישראל, האמונה והשמיעה, מגיע הצעד הבא: הבשורה לפרעה. מי צועד עם משה בצעד זה?

¹⁷ מדרש זה מקלקל אולי קצת את האווירה של מתן תורה שראינו לעיל ומצפה מזקני העם שלא רק יאמינו וישמעו, אלא גם ישמעו לקולו של משה ויצטרפו אליו בעמידה מול פרעה. אך אולי גם זה היה קצת מוגזם לדרוש מעם שמושעבד כבר כמה מאות שנים. נפנה כעת אל פרשני המקרא במקום המצומצם שנותר לנו ואם גלשנו ממכסת הדפים, עם דולי המים ושותיהם הסליחה.

לעיניהם - כי המצרים היו שומעים בדבר אליהם הנביאים והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו ע"ה. כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל, לא החזיקו במעשיהם הרעים, שהרי אמר: ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל. והאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן הנביאים הראשונים. ובדברי רבותינו ז"ל כי אף משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה ואותם מתו בג' ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו להם.¹⁸

רמב"ן דברים פרק יח פסוק כא

... כי בכל נביא נצפה לדבר העתיד להיות אשר יגיד, ואם לא בא נדע שהוא נביא שקר ויומת, ואם בא יבוא הכל הנה הוא נאמן לנביא לה' ונתחייב לשמוע אליו ככל אשר יצוה בשם ה', כמו שאמר (פסוק טו) "אליו תשמעון" ואפילו לעבור על דברי תורה לפי צורך השעה כגון אליהו בהר הכרמל. וזה טעם "כמוני" "כמוך", שיהיה בתחילה נאמן לנביא השם, או באות ומופת כענין שנאמר: "ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם" (שמות ד ל לא), או שיגיד העתיד להיות ויבוא, שגם זה אות.¹⁹

אבן עזרא שמות פרק ו פסוק ב

"וידבר אלהים אל משה" - הכתוב אמר ויאמן העם (שמות ד לא), ולא כל העם. והכל מודים באלהים, אפילו פרעה, כאשר אפרש עוד. על כן אמר: ויאמר אליו אני ד', לכן אמור לבני ישראל אני ד' (שמות ו ו), וידעתם כי אני ד' אלהיכם המוציא אתכם (שמות ו ז).²⁰

שבת שלום מחלקי המים

¹⁸ להבנת פירוש רד"ק זה יש לעיין תחילה בפרק כ ביחזקאל פסוקים א-ט, המתארים את שעבוד מצרים וסירוב בני ישראל לצאת משם במילים חריפות ביותר: " ... ביום בַּחֲרֵי בִּישְׂרָאֵל וְאִשָּׁא יָדִי לְזָרַע בֵּית יַעֲקֹב וְאֶנְדַּע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִשָּׁא יָדִי לָהֶם לְאֹמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם ... וְאֹמֶר אֲלֵיהֶם אִישׁ שְׂקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוֹלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: וַיִּמְרוּ בִּי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת שְׂקוּצִי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוֹלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאֹמֶר לְשַׁפֵּךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלֹת אִפִּי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם: וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחַל לְעִינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעִינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". השווה עם תהלים קו שראינו לעיל. מבאר רד"ק שנביאים רבים נשלחו לגאול את ישראל קודם משה ובני ישראל לא האמינו בהם. רק במשה האמינו, "מפני האותות שעשה לעיניהם", מה שלא עשו הנביאים שקדמו למשה. וגם אמונה זו הייתה חלקית, שכן לא כל בני ישראל שמעו אל משה וכידוע גם רק מיעוט יצא ממצרים (כל הדרשות על "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים"). ראה פירושו של רד"ק גם לישעיהו כח כט.

¹⁹ אנחנו "קופצים" לספר דברים ולפרשת הנביא הכפולה: בפרשת ראה (פרק יג) הציווי מפני נביא שקר ("חולם חלום") גם אם ייתן אות או מופת (על כך הרחבנו בדברינו [ונתן אליך אות או מופת](#) בפרשת ראה); ואילו בפרשת שופטים (פרק יח) הציווי לשמוע בקול נביא האמת: "נביא מקרבך כמוני יקים לך ה' אלהיך" ואיך נדע להבחין בין נביא אמת ונביא שקר, מה גם שראינו שנביא שקר יכול לעשות אותות ומופתים? תשובת התורה: רק ע"י הגדת העתיד והמבחן אם קרה אם לא. (ראה דברינו [איך נכיר בנביא אמת?](#) שם). וזה טעם "כמוני" "כמוך", מסביר רמב"ן, כתחילת נבואתו ושליחותו של משה, והציפייה שהעם יאמין בו היא כן עפ"י אות ומופת. אלא שמשה גם נתן סימן לעתיד: עתידים אתם לצאת מארץ מצרים. וזה טרם קרה ולפיכך אולי אין לתמוה שלאחר האמונה הראשונה באה האכזבה וחוסר הנכונות לשמוע עוד את הבטחותיו של משה על הגאולה, כשבנתיים כל מה שקורה הוא הכבדת העול וההפך הגמור מהצלה וגאולה. הרי זה בדיוק כמו שהתורה עתידה לצוות עלינו בספר דברים. מבחן העתיד ולא אותות ומופתים. ראה איך רמב"ן, שידוע בשיטתו שיש כוח גם בכישוף לעשות אותות ומופתים (ראה שוב דברינו [ונתן אליך אות או מופת](#) בפרשת ראה), מסיים דבריו במילים: "או שיגיד העתיד להיות ויבוא, שגם זה אות".

²⁰ לא יכולנו שלא להביא פירוש אבן עזרא זה הפותח את פרשת השבוע הבא: פרשת וארא. בתחילת הפרשה, יש כאילו חזרה על כל הדיבור של הקב"ה למשה ועל הציווי לשליחותו, ועל דברים רבים שכבר שמענו וקראנו בפרשת שמות. מה הצורך בחזרה זו? פירוש רש"י הידוע, הפותח את פרשת וארא, אומר שדברים אלה הם תגובה לדברי משה בסוף פרשת שמות ושוב עקיצה למשה על שאיננו כאבות: "חבל על דאבדון ולא משתכחין" וכו'. אבל לשיטת אבן עזרא יש כאן פתיחה חדשה שבמרכזה האמירה: אני ה', השמת דבר ה' ושליחותו במרכז. לא כל העם האמין באמירה הראשונה של פקדתי אתכם, לא כל העם שמע ושוכנע. אבל במציאות האל כולם מאמינים, אפילו פרעה ואפילו כשהוא אומר: "מי ה' אשר אשמע בקולו". סופו שידע גם ידע. עם הכרזה זו נפתחת פרשת וארא ומסכת מכות מצרים, אחרי שבסיבוב הראשון, לא רק פרעה לא שוכנע, אלא גם חלק מבני ישראל. ואף הזקנים שנשמטו והלכו להם. אך כבר הערנו שכנראה עד הסוף (עד ים סוף) לא שוכנעו כולם וחמושים עלו בני ישראל ממצרים: "למה השתחוו? משום שנאמר וחמושים עלו בני ישראל אחד מחמשה וי"א אחד מחמשים עלו" (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ב'). אמונה היא דבר קשה ומימושה והליכה לאורה הוא דבר קשה שבעתיים.